

Kapitalismin viimeinen käyttöpäivä /MAL 50 vuotta /Esko Seppänen 14.10.2011

Elämme maailmankapitalismin täysimittaisen systeemikriisin aikaa.

Aika on kutonut kapitalismista yhteiskunnallisten seittien verkoston. Se ei ole vain markkinataloutta. Se on paljon enemmän. Se on politiikkaa, taloutta, tiedettä, taidetta, kulttuuria, viihdettä, sotaa, rauhaa, leipää, sirkushuveja ja vaikka ties mitä. Myös sen toimitsijat ovat sekalainen seurakunta vaikka mitä: rikkaita, rakkaita, (vähemmän) köyhiä, varkaita; pappeja, lukkareita, talonpoikia, kuppareita – ja varsinkin kuppareita, joiden kuppaussarvina toimivat pääomat. Tohtori Marx kuvaili yksien harjoittamaa toisten kuppaamista jotensakin siihen tapaan, että ”pääoma on kuollutta työtä, joka vampyyrien lailla elää vain imemällä elävää työtä, ja se elää sitä paremmin, mitä enemmän se sitä imee.”

Raju on ollut ajan riento, mutta maailmantalous toimii edelleen kasautuneen, esineellistyneen ja kuolleen työn ehdoilla ja hyväksi. Elävän työn vampyyrit ovat kuitenkin saaneet kilpailijoikseen myöhempien aikojen finanssikapitalismin innovatiiviset bonusherrat, tuttavallisesti: banksterit.

Globalisaatio on levittänyt kapitalismin ilosanoman ja lonkerot Villistä Länneestä kaikkialle maapallolle tavalla, jota on mahdotonta jäljittää. Kun globalisaatio jyrää, kansallisvaltiot jäävät jyrän alle. Globalisaation koko voimalla kuollut työ käy elävän työn kimppuun, ja aseina se käyttää pääoman näkymättömiä jalkoja, markkinakorkoja, kelluvia valuuttakursseja sekä laman uhkaa ja romahduksella pelottelua.

Kun Vladimir Majakovski ennusti, että ”ananasta ahmi, hotkaise pyy, loppusi porvari lähestyy”, käykö todella niin? Piilevätkö kapitalismin sisällä sen omat haudankaivajat? Valloittaako kapitalismi maailman, mutta kuluttaa samalla luomis-, tuotanto- ja organisoimisvoimansa loppuun ennen kuoleutumistaan? Onko kapitalismi loppupeleissä kertakäyttöjärjestelmä vai historian loppuhuipennus?

On varmaa, ettei kapitalismi tee itsemurhaa niin kuin teki Majakovski – tai niin kuin tekivät joukkoitsemurhan ns. reaalisosialismin valtiot. Reaalisosialismin nimellä kulkeneet ihmiskokeet sosialismilla epäonnistuivat. Jos tavoitteena oli se kommunistinen utopia, että ”jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan”, se oli vaihtoehto taivaan valtakunnalle enemmän kuin kapitalismille.

Kapitalismia fanittavat porvarit ja kapitalistit. Porvari ei useimmiten ole ökyomistaja eli kapitalisti, mutta kapitalisti lienee aina porvari, tuo hyvää tarkoittava ja mukavuudenhaluinen ihminen, jonka muutosvastarinta kilpistyy Winston Churchillin mukailleen sen myöntämiseen, että kapitalismi on kyllä paska järjestelmä, mutta paras niistä, joita on kokeiltu.

Kapitalismin juuret ulottuvat parin sadan vuoden taakse. Se on vanhan jatkumo siltä osin, että siihen kuuluu edelleen tavaran ja tajunnan tuotantovälineiden yksityisomistus, tuotoksen yksityisen haltuunotto, kaiken työn teollinen organisoimistapa ja työnantajien määrittämä työkuri. Teollinen tuotantotapa määrittää edelleen kaupunki-ihmisten arkisen ajankäytön rytmin.

Kun reaalisosialismi hävisi olemassaolon taistelun kapitalistiselle luonnonvalinnalle ja työntantajilta poistui sosialismin uhka, työelämässä lisääntyi ihmisillä joustattaminen. Se on synnyttänyt uuden proletariaatin: tilapäistyöntekijät eli prekariaatin. Ihmisten on totutteleminen siihen, että luovutaan vakinaisista työsuhteista, että tuhoutuu raja työajan ja vapaa-ajan väliltä ja että lisääntyy työntekijöiden pakottaminen jatkuvaan muutto- ja siirtymisvalmiuteen.

Tavarantuotannon valta-asema yhteiskunnallisen järjestyksen perustana on järkkymässä.

Uuden vasemmiston airueet Michael Hardt ja Toni Negri lanseeraavat aineettoman tuotannon tarkasteluun käsitteen "biotuotanto". Se on elämän itsensä uusintamista ja uustuotantoa niin, että aineettoman tuotannon subjekteja ja objekteja ovat ihmiset itse. Biotuotanto on pään ja sydämen työtä, ja sen raaka-ainetta ovat inhimilliset halut, toiveet ja tunteet, elämykset, kieli, mieli, sosiaalinen yhteistoiminta, keskinäinen vuorovaikutus sekä itseyden ja ihmissuhteiden uudet muodot, käytännöt ja käyttäytymiskoodit.

Biotehdas toimii kuin maailmanlaajuinen kutomo, jossa tuotetaan ajattelun räsymattoja mittatilaustyönä yhdistämällä erilaisia ajatusten kuteita niin, että lopputuotos on yksi ja sama monivärinen kudelma. Kudinten sukkulat ovat ihmisiä, joiden luovuus ja kauneudentaju saadaan vapaassa yhteistyössä käyttöön monipuolisemmin kuin mattoteollisuuden koneisiin ohjelmoidussa tuotannossa. Biopoliittisen tehtaan työntekijöitä olemme me kaikki.

Biotuotannossa ei ole niukkuutta raaka-aineesta. Sitä on koko se yhteisen sosiaalisen pääoman varanto, joka perustuu ihmisten ikaikaiseen keskinäiseen kanssakäymiseen ja kommunikaatioon. Se on yhteistä, koko ihmiskunnan käytössä, eikä se jatkuvassakaan käytössä kulu tai vähene. Sitä yhteistä – vähitellen ja lohko kerrallaan – privatisoidaan, tehdään markkinayhteensopivaksi, arvotetaan taloudellisesti, rahamittaistetaan ja tuotteistetaan. Hyvästi yhteinen! Tervetuloa, ikävä!

Palkkatyön organisoinnissa uutta ovat joustopakot. Kun kansallisvaltioissa voitiin ennen joustattaa rahalla, tänään joustatetaan ihmisillä. Siitä esimerkki on EU:n rahaliitto EMU. Kun yhteisen rahan ulkoista arvoa eivät yksittäiset jäsenmaat voi muuttaa devalvaatiolla, EMU:ssa ainoa joustatustapa on sisäinen devalvaatio: työttömyys, palkkojen ja eläkkeiden alennukset, sosiaaliturvan sekä terveys- ja muiden julkisten palvelujen leikkaukset. EMU on reaalkapitalismissa toimeenpantavia ihmiskokeita sosiaalisella keppikurilla. Euron kriisi on sitä, että eurokansalaisille pakkosyötetään EMU:n munia, jotka tulevat kapitalismin häkkikanalasta.

Kuinka joku voi kuvitella, että Kreikka kykenee maksamaan velkansa, kun EU pakottaa sen ajamaan alas kansantaloutensa sisäisellä devalvaatiolla? Kun Suomi oli vastaavassa tilanteessa 20 vuotta, meillä kasvu käynnistyi markan devalvaatiolla. Nyt Kreikalle ei ole annettu kasvun käynnistintä.

Siteeraan uusliberalistisen ääriliikkeen oikean laitahyökkääjän ja ruotsalaisella Nobelilla palkitun Milton Friedmanin nerokasta oivallusta kriisin, todellisen tai kuvitellun, hyödyntämisestä. Hänen taloustieteensä perustuu rahan rahasta tekijöiden hyvinvointiin ja vastaavasti kansojen pahoinvointiin, mutta hän ei tyydy järjestelmien kilpakentällä saavutetun voiton ja voitolla olemisen sietämättömään keveyteen. Raskaan sarjan kapitalismin puolestapuhujana Friedman kirjoittaa koko 155 senttimetrinsä tuottamalla aatteen palolla todellisen muutoksen otollisesta hetkestä näin: ”Vain kriisi, joko todellinen tai kuviteltu, johtaa todellisiin muutoksiin. Kriisin puhjetessa riippuu vallalla olevista aatteista, millaisiin toimiin ryhdytään. Minä katson, että

meidän tehtävämme on juuri se, kehittää nykyiselle politiikalle vaihtoehtoja, pitää ne elossa ja tarjolla, kunnes poliittisesti mahdoton kääntyy poliittisesti väistämättömäksi.”

Eurooppalaiset federalistit ovat tarvinneet nykyisen euron kriisin liittovaltioasiansa ajamiselle. Tämä kriisi on federalisteille kuin friedmanilainen tilaustyö. Sen varjolla voidaan toteuttaa normaalioloissa mahdoton projekti: liittovaltion sisäänajo. Liittovaltiolaiset toimivat siinä kommunististen opinkappaleiden hengessä, että ”vallankumoukset ovat historian lokomotiiveja” Heidän aseitaan ovat uhka- ja kauhukuvat sekä pelottelu helvetin tulilla.

Ei voi käsittää, jos ei ole käsitteitä. Kansantaloustieteessä niitä on, mutta usein niillä on vain hatara yhteys todellisuuteen, sillä ne on johdettu markkinoiden moniselitteisestä, hämärästä ja menneeseen vinoutuneesta käytännöstä. Vaikeat asiat, kuten pääomamarkkinoiden inflaatio, taloudellisten kuplien synty tai koko systeemin laajuinen kriisi, on jätetty kokonaan käsitteellistämättä. Kapitalismin kansantaloustiede on enemmän teologiaa kuin tiedettä. Sen ”lainalaisuudet” perustuvat uskoon markkinoiden ihmeitä tekevästä voimasta, uskoon, että markkinavoimien kanssa ovat liitossa kaikkivoipaiset Pyhä Henki, taikuri Oz ja herra Pii Poo. Jotta nämä virtuaalivoimat saisivat enemmän toimintatilaa, markkinoita ei markkinatoimitsijoiden mielestä saa valvoa eikä rajoittaa.

Kun ennen yksityisomistus personoitui kapitalistiin, josta saattoi tehdä näköhavaintoja, tänään kapitalistia tarvitaan enemmän kansantaloustieteen teorioita kuin systeemin käytäntöä varten. Kapitalistinen yksityisomistus nimittäin on tänään kasvotonta institutionaalista omistusta. Suuret eläkelaitokset, rahastot ja sijoitusyhtiöt omistavat valtaosan maailman osakevarallisuudesta. Esiintyy myös omistusrutsaa yhtiöiden ja rahastojen omistaessa toinen toisiaan ristiin rastiin.

Toki maailmassa on oikeitakin kapitalisteja. Sellaisia henkilöitä, joiden varallisuus tuoreen Forbes-lehden tilaston mukaan on enemmän kuin miljardi dollaria, ei ole kuin vähän toistatuhatta. USA:ssa heitä on 412, Kiinassa 112, Venäjällä 101 ja muualla paljon vähemmän. Näistä luvuista voi ja pitää vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Miljardöörit eivät hallitse maailmaa, vaan valta on kirjoitettu systeemin logiikkaan. Kapitalismi on virtuaalinen imperiumi, vailla omaa paikkaa ja hallintoa. Markkinavoimat ovat sen näkymättömän imperiumin palkkasotilaita.

Valta on kapitalismissa taistelua siitä, kuka kulloinkin on yhteiskunnassa subjekti, kenen tekeminen on tärkeää, kuka maksaa, kenellä on hengen hegemonia, ketä haastatellaan. Valta on sitä, että hallitseva eliitti pystyy esittämään oman etunsa ”yleisenä”. Lempiekonomistini Nicholas Georgescu-Roegen, joka on löytänyt termodynamiikan entropianlain ja taloustieteen epäpyhän yhteyden, kirjoittaa vallasta: ”Jokainen eliittiryhmä luo aina uuden sosiaalis-poliittisen mytologian, jonka avulla tilanne pysyy hallinnassa ja jonka avulla eliitti pystyy ylistämään itse tuottamiensa hallinnollisten palvelujen arvoa rahvaan silmissä saaden sillä tavalla omien etujensa kaikkinaisen lisääntymisen näyttämään itsestään selvältä.”

Vallankäyttö suosii moniselitteistä, hämää ja auktoriteetin tulkinnasta riippuvaa oppia, ja vain sellaisen tärkeyttä voidaan liioitella, jolla ei ole kouriintuntuvaa mittaa.

Kapitalismia on pantu ja pannaan täytäntöön auki kirjoittamattomin ja piilevin mutta systeemin toimitsijoiden sisäistämin ”taloudellisin lainalaisuuksin”, jotka valtiovalta pukee juridiseen muotoon. Laki edustaa hallitsevan luokan tahtoa, mutta voiman edessä laki taipuu. Niin on käynyt EU:n perustuslaille, joka kieltää EU:lta, jäsenmailta ja Euroopan keskuspankilta jäsenmaiden taloudellisen avustamisen ja vastuunoton muiden veloista, mutta niinpä vain ylivelkaantuneiden maiden velat EMU:ssa – laittomasti – yhteisvastuullistetaan.

Päästyään pullosta ulos reaalisosialismin romahduksen jälkeen keinottelukapitalismin villi ja vapaa henki muutti systeemin luonteen. Elämme tänään finanssikapitalismissa, joka on markkinavoimien diktatuuri. Siinä ei tunneta demokratiaa.

Markkinavoimille maapallo on yksi ja sama tila rahojen tulla ja mennä. Niiden tehtävä on löytää aina uusia markkinoita, uusia luonnonvaroja, uutta yksityistettävää, uutta patentoitavaa ja kaikkea sellaista, jonka voi hyödyksi käyttää ja/tai omaksi ottaa. Se, että maapallo on pyöreä, ei ole markkinavoimien ongelma; eiväthän ne harjoita ympyrän neliöimistä vaan rahan tekemistä rahasta. Markkinavoimat ovat persoonaton mahti. Ne ovat ei-kukaan ja samalla kaikki, joilla on sama ajattelu, sama logiikka, sama ahneus, sama usko, sama toivo, sama rakkaus; ja suurin niistä on rakkaus, intohimoinen rakkaus rahaan.

Pääomaksi kasautuneen rahan pilttuu on kapitalistin työkalupakki, ja markkinavoimat toimivat kuin tallirengit tuottamalla rahan tukkumarkkinoilla suotuisat olosuhteet isännille ottaa, omistaa ja hallita kuolleella työllä elävää työtä. Kun raha puhuu, yhteiskunta vaikenee.

Markkinavoimat panevat poliitikot tanssimaan markkinoiden nuottien mukaan, niiden soiton tahtiin. Se on vinha tahti, ja aina soi. Jos pääomille yritetään asettaa käyttäytymissääntöjä, pörssit reagoivat etuajassa. Pörssi toimii kuin kylän keskellä oleva kirkko, jonka kelloilla toimitettiin maaseudulla entisaikaan hätäkilkatus: nyt palaa, tulkaa apuun. Kuin tyhjästä nousee silloin vastarintaliike demokraattista päätöksentekoa – eli kansanvaltaa – vastaan. Pääomille ilmestyvät kuin tyhjästä näkymättömät jalat, joilla realisoidaan maastalähdön uhka. Markkinat pystyvät reagoimaan julkisen vallan toimiin sähköisesti, suurimmalla tunnetulla nopeudella eli valon nopeudella. Demokratia ja politiikka eivät pysy sellaisen salamasodan vauhdissa mukana.

Finanssikapitalismia pyörittävät rahan tukkukauppiat tekemällä rahaa rahasta ilman tavaroiden tuottamisen riesaa. Tämän kieltolaittoman ajan gangstereita ovat banksterit. Velkoja arvopaperistamalla, lainarahaa vivuttamalla ja omistuksiaan johdannaisiksi ketjuttamalla he ovat inflatoineet pääomamarkkinat koko kapitalismin kriisiksi, ja sen he ovat tehneet itse itseään bonuksilla palkiten.

Yhteiskunnat on läpikotaisin finanssioitu. Rahatalous on ulotettu kaikkialle, vapaisiin tieteisiin ja taiteisiin, rahalla mitattaviksi tulosvaatimuksiksi. Banksterit ovat luoneet virtuaalisilla finanssituotteilla kuvitteellista mutta oikean veroista rahaa. Virtuaaliraha on ollut rahataikinan juuri, jolla se on nostatettu kypsennettäväksi pörsseissä ja muissa kasinoissa.

Rahan tukkumarkkinoilla ostetaan ja myydään mitä kuvitteellisimpia finanssituotteita, joista puhutaan mystisin termein. Johdannaisten kautta sama omistettava voidaan omistaa moneen kertaan arvopaperisoimalla ja finanssioimalla reaaliomaisuus pitkiksi omistusketjuiksi, joiden alkupäässä on omaisuutta, sitä itseään, mutta loppupäässä pelkkää höttöä. Finanssitalous on kuin ameba, joka lisääntyy jakamalla itsensä yhä useampaan ja useampaan osaan.

Johdannaiset muistuttavat enemmän lottokuponkeja kuin arvopapereita. Ne kätkevät sisäänsä arvopaperimaailman suurimmat riskit. Niiden muodossa – usein kaiken julkisen valvonnan ja jopa tilastoinnin tavoittamattomissa – liikutellaan maailman suurimpia rahasummia. Valtiot eivät tiedä, mitä pelejä markkinavoimat pelaavat johdannaisilla, ja kun saavat tietää, se on liian myöhäistä.

Esitän muutamia asiaa kuvaavia numeroita Der Spiegel-lehdestä. Muistutan, että eurooppalaisessa biljoonassa on 12 nollaa. Vuonna 2010 maailman kaikkien tavaroiden ja palvelusten volyymi oli 63 biljoonaa ja kaiken pörssikaupankäynnin volyymi 87 biljoonaa dollaria. Kaiken julkisen valvonnan ulottumattomissa käydyn johdannaiskaupan volyymi oli 601 biljoonaa dollaria.

Valuuttakauppaa, jolle on ehdoteltu ns. Tobin veroa, käytiin tuhannella biljoonalla dollarilla.

Virtuaalisen arvopaperin eli johdannaisen hinnanmuodostuksen teoreettinen perusta on kansantaloustieteessä ”odotus”. Arvauksilla, jotka perustuvat odotuksiin raaka-aineiden, energian ja ruuan hinnasta, ei ole ylärajaa, ja niitä varten tuotettujen odotusarpalippujen – eli johdannaisten – käytöllä esimerkiksi ruokaa voidaan myydä finanssimarkkinoilla moninkertaisesti se määrä, joka sitä tuotetaan. YK:n ruokajärjestössä FAO:ssa lasketaan, että ruokajohdannaisista vain 2 % johtaa hyödyketoimituksiin ja 98 % kuitataan rahalla. Johdannaisilla vedätetään hintoja ylöspäin, siis pääoman tuoton suuntaan.

Tällaisessa markkinavoimien virtuaalisessa, läpinäkymättömässä ja sokeassa leikissä esimerkiksi jonkun raaka-aineen hinta määräytyy sen perusteella, miten yhdet uskovat toisten uskovan sen hinnan kehittyvän. Markkinavoimat ovat tämän yhteisen uskon kauppaseura ja veljeskunta.

Kun vuoden 2008 osakepörssien romahduksen jälkeen keinottelupääomat alkoivat hakeutua ruokaan ja varsinkin ruokajohdannaisiin, niille sukesivat agraarituotteiden virtuaalistamisesta 20-25 prosentin tuotot.

Sen seurauksena ruuan hinta nousi maailmanmarkkinoilla yhdessä vuodessa 39 % ja viljojen hinta 71 %. Hinnannousu upotti 39 miljoonaa uutta ihmistä sen köyhyysrajan alle, jossa miljardi ihmistä näkee nälkää.

Kapitalismin mopo rupesi keulimaan, kun raha oli pitkään löysää ja halpaa ja finanssitalouden toimitsijat ylivelkaannuttivat yksityisen sektorin. Tapahtui se, minkä Hyman Minsky kuvaili yleispätevällä tavalla jo 1990-luvulla: rahan löysyys johtaa ajan mittaan velan laadun huononemiseen ja riskitietoisuuden liudentumiseen. ”Terve” vähäriskinen velka muuttuu velanoton jatkuessa enemmän ja enemmän riskipitoiseksi, kunnes ylitetään riskiraja ja velka ”myrkyttyy”. Velkaantuminen jatkuu aina niin kauan, että vastaan tulee luoton loppu.

Kun vastaan sitten tuli luoton loppu, havaittiin, että finanssikapitalismissa oli verkotettu kohtalonyhteyteen maailman pankit, vakuutusyhtiöt ja erilaiset rahastot ja – kuten on käynyt ilmi

– myös valtiot, mutta niiltä salaa. Valtioille oli varattu paikka riskien ketjutuksen loppupäässä, siellä, missä olivat lystin maksajat, nuo ilonpilaajat mutta hengenpelastajat. Niitä tarvittiin, kun pankkien luottamus toinen toisiinsa loppui ja

kupla puhkesi koko systeemin kriisiksi.

Kun luotto loppui, alkoi julkisen vallan velkaannuttaminen elvytyksen savuverhon suojassa, mutta tosiasiaa sitä tehtiin tehohoitona itsensä henkitoreisiin keinotelleiden pankkien hyväksi. Otettaessa yksityistä velkaa julkiseen maksuun ei velkojen määrä kuitenkaan vähene. Maksajat vain vaihtuvat yksityisistä julkisiksi ja ylivelkamaiden osalta toisiksi valtioiksi.

Luoton loppuessa kävi ilmi, että 21. vuosisadan ensimmäisen kymmenluvun löysän ja halvan rahan politiikalla oli syöty 2010-luvun alkupuolen taloudellinen kasvu.

Luotto loppui, kun pankit joutuivat vetämään finanssimarkkinoilta kotiin liikkeelle laskemiaan virtuaalituotteita, joita kukaan ei halunnut ostaa. Virtuaalirahan sisäänveto toi markkinoille suuren määrän Mustia Pekkoja, joita pelättiin pankkien välisillä markkinoilla. Se syvensi luottolamaa myös siinä merkityksessä, että luotto osoittautui synonyymiksi sanalle luottamus. Loppui luotto, kun loppui luottamus.

Olisiko systeemin kriisi voitu välttää? Olisi, jos olisi ollut tahto. Olisi voitu rokottaa markkinat keinottelua vastaan valvonnalla ja sääntelyllä. Vallalla oli kuitenkin aivan toisenlainen tahto, ja siinä valtiovallan rooli oli olla kapitalismin vapaapalokunta, joka kutsuttiin sammuttamaan systeemin suurpaloa.

Kun lamasyttömiä äänestäjiä on vaikea saada maksamaan muiden velkoja, näyttää ilmeiseltä, että velat kuitataan ennen pitkää samalla menetelmällä kuin on ennen maksettu sotakulut: inflaatiolla. USA:n valtion velkojen setelirahoitus laukaisee ennen pitkää koko maailmantalouden laajuisen inflaation. Ruuan, energian ja raaka-aineiden hinnat ovat jo nousukiidossa, ja palkat yrittävät pysyä perässä.

Ja sitten johtopäätökseni kaikesta edellä esitetystä?

Elämme systeemin kriisiä, jolle on ominaista se, että kapitalismi ei – enää? – pysty tuottamaan yhteiskunnallista vakautta eikä taloudellista kasvua ilman valtioiden apua ja ilman väkivaltakoneistojen vahvistamista. Taustalla vaanii ekologinen kriisi. Kamppailu maailman energia- ja muista luonnonvaroista kiihtyy. Kiina, jossa on 400 miljoonaa autoa, painaa dynaamisella kasvullaan maailman voimatasapainoa poispäin Amerikasta ja Euroopasta.

Systeemin kriisin ratkaisu pakottaa valitsemaan. Vaikka ei haluttaisi kapitalismia parempaa vaan vain parempaa kapitalismia, vaihtoehtoja on vähän. Ne ovat yhtäältä kestävä talous ja finanssikapitalismin kuriinpano ja kurinpito ja toisaalta vapaat finanssimarkkinat ja nykymeno.

Minä en sano, että kapitalismin viimeinen käyttöpäivä on käsillä. Se on paska järjestelmä, mutta sille ei ole tänään vaihtoehtoa.

Uskon kuitenkin, että putipuhtaalle, sääntelemättömälle, 100-prosenttiselle ja demokraattisesta valvonnasta vapaalle kapitalismille tämä päivä on parempi kuin huominen.

Sitä edellä siteerattuun Milton Friedmanin kriisiteoriaan perustuvaa vaihtoehtoa kapitalismille, jossa poliittisesti mahdoton kääntyy poliittisesti väistämättömäksi, joudumme vielä odottelemaan aimo tovin.

Kapitalismin suhdetta sen parasta ennen-päiväykseen pitää vielä pohtia, mutta minun käsitykseni on, että parasta ennen-päivä ohitettiin finanssikapitalismin noustessa

ylivaltaan ahneuden tahrinassa markkinoiden diktatuurissa.